

Tekijänoikeusselvitykset 2002

RADIO- JA TELEVISIOLÄHETYSTOIMINNAN EDELLYTTÄMÄ LYHYTAIKAINEN TALLENNUS ("EFEMÄÄRINEN TALLENNUS")

VT Marja-Leena Mansala / IPR University Center
huhtikuu 2002

Tehtävä ja toimeksianto

Opetusministeriössä ja sen asettamassa tekijänoikeustoimikunnassa vuonna 2002 tehtävään tekijänoikeuslainsäädännön valmistelutyöhön liittyen IPR University Center on 18.2.2002 päivätyllä sopimuksella ottanut tehtäväkseen valmistaa selvityksen, joka koskee radio- ja televisiolähetystoiminnan edellyttämää lyhytaikaista tallennusta. Selvityksen on sopimuksen mukaisesti tehnyt varatuomari Marja-Leena Mansala.

Toimeksiannon tarkoituksena on ollut selvittää efemääriseen tallentamiseen liittyvä sääntelytarve kartoittamalla tarvittavassa laajuudessa nykyinen tilanne sekä asiaan vaikuttava oikeudellinen ja yhteiskunnallinen kehitys.

Käytettävissä ollut materiaali

Käytössäni on ollut virallismateriaalin lisäksi seuraava asiaa koskeva materiaali:

- Suomen Paikallisradioliitto ry:n ja Yleisradio Oy:n tekijänoikeusasetuksen muuttamista efemäärisiä tallennuksia koskevilta osin koskeva 15.11.1996 päivätyt kirjelmä opetusministeriölle;
- Esittävien taiteilijoiden ja äänitteiden tuottajien tekijänoikeusyhdistys GRAMEX ry:n efemäärisiä tallenteita koskevat 2.10.1997 päivätyt kirjelmä ja muistio;
- Tekijänoikeuksien käyttäjien neuvottelukunnan 12.9.2001 päivätyt kirjelmä 14.9.2001 pidettyyn keskustelu- ja kuulemistilaisuuteen;
- Säveltäjäin tekijänoikeustoimisto Teosto ry:n 14.9.2001 päivätyt kirjelmä edellä mainittuun keskustelu- ja kuulemistilaisuuteen;
- Säveltäjäin tekijänoikeustoimisto Teosto ry:n vuonna 1997 tekemä selvitys ”Efemääriset oikeudet Euroopassa”.

Sen sijaan efemääristä tallentamista koskevia oikeudellisia artikkeleita tai muita kirjoituksia ei IPR University Centerin informaation tekemästä laajasta tietohausta huolimatta löytynyt.

Asiantuntijoiden kuuleminen

Selvitystä varten olen keskustellut seuraavien tahojen kanssa:

- Yleisradio Oy, lakimies Kirsi-Marja Okkonen ja arkistopäällikkö Pekka Gronow
- MTV Oy, apulaisjohtaja Juha Vilanka
- SWelcom Oy, johtaja Marja-Leena Tuomola, kehityspäällikkö Marcus Wiklund ja kanavajohtaja Pirjo Airaksinen
- Säveltäjäin tekijänoikeustoimisto Teosto ry, Vappu Verronen
- Esittävien taiteilijoiden ja äänitteiden tuottajien tekijänoikeusyhdistys GRAMEX ry, toimitusjohtaja Hannu Marttila, lakimies Tuomas Talonpoika, lakimies Taina Kämäräinen.

Keskustelujen tarkoituksena on ollut selvittää nykyisen ohjelmatoiminnan luonnetta sekä alalla vallitsevaa sopimuskäytäntöä.

Tehtävän rajaus

Selvitys on rajattu koskemaan radio- ja televisiotoiminnassa tarvittavaa lähetystoiminnan edellyttämää tallentamisoikeutta. Arkistointiin liittyvät kysymykset eivät kuulu selvityksen piiriin.

Oikeudellinen viitekehys

Suomen tekijänoikeuslaki

Tekijänoikeuslain 2 §:n mukaan tekijän yksinoikeuden piiriin kuuluu oikeus määrätä teoksesta

1. valmistamalla siitä kappaleita
2. saattamalla se yleisön saataviin.

Yleisön saataviin saattamista on mm. teoksen julkinen esittäminen. Säännöksen mukaan kappaleen valmistamisena pidetään myös teoksen siirtämistä laitteeseen, jolla se voidaan toisintaa.

Lähioikeuksia koskevat säännökset on kerätty tekijänoikeuslain 5 lukuun ja ne voidaan yhteenvedonomaaisesti luokitella seuraavasti:

- esittävän taiteilijan suostumus tarvitaan esityksen tallentamiseen, tallenteen kopioimiseen, sen levittämiseen yleisön keskuuteen sekä elävän esityksen saattamiseen yleisön saataviin radion tai television välityksellä tai suoraan siirtämällä (tekijänoikeuslaki 45 §)
- äänitetuottajan suostumus tarvitaan tallenteen kopioimiseen ja levittämiseen yleisön keskuuteen (tekijänoikeuslaki 46 §)
- elokuvatuottajan suostumus tarvitaan liikkuvaa kuvaa sisältävän tallenteen kopioimiseen ja levittämiseen yleisön keskuuteen (tekijänoikeuslaki 46 a §)
- lähettäjäyrityksen suostumus tarvitaan radio- ja televisiolähetysten edelleen lähettämiseen, tallentamiseen ja esittämiseen yleisölle maksua vastaan sekä tallenteen kopioimiseen, uudelleen lähettämiseen ja yleisön keskuuteen levittämiseen (tekijänoikeuslaki 48 §).

Tekijänoikeuslain 47 §:ssä on säädetty korvausoikeudesta 46 §:ssä tarkoitetun laitteen käyttämisestä välittömästi tai välillisesti radio- ja televisiolähetyksessä tai muussa julkisessa esityksessä. Korvauksen piirissä ovat äänitetuottajat ja esittävät taiteilijat. Lain 47 a §:ssä korvausoikeus on ulotettu koskemaan myös samanaikaisesti ja muuttamattomana tapahtuvaa radio- tai televisiolähetysten edelleen lähettämistä. Suostumuksen hankkimista yksittäisiltä tuottajilta ja esittävilta taiteilijoilta mainittuun tallenteiden käyttämiseen on pidetty käytännössä mahdottomana järjestää ja lakiin on sen sijaan otettu korvaussäännös. Sen sijaan tähänkin toimintaan tarvitaan tekijöiden suostumus.

Tekijänoikeuslain 47 ja 47 a §:ää ei sovelleta 46 a §:n mukaisiin elokuvatallenteisiin.

Radio- ja televisiotoiminnassa tapahtuvan esittämisen lupa- ja korvausmekanismi on siten pääosin seuraavanlainen:

- lupa tekijänoikeudenhaltijoilta (esim. säveltäjät, sanoittajat, kirjoittajat, elokuvan tekijänoikeudenhaltijat)
- lupa esittävältä taiteilijalta suoraan lähetykseen
- korvaus esittäville taiteilijalle ja äänitetuottajalle tallenteen käyttämisestä
- elokuvatuottajalla ei itsenäistä oikeutta määrätä esittämisestä eikä oikeutta vaatia korvausta esittämisestä.

Tässä yhteydessä on syytä huomauttaa, että elokuvaamisoikeuden luovutus käsittää tekijänoikeuslain 39 §:n mukaisesti oikeuden saattaa teos yleisön saataviin esittämällä elokuva teatterissa, televisiossa tai muulla tavoin, ellei toisin ole sovittu. Lisäksi elokuvatuottajien oikeus määrätä elokuvasta perustuu pitkälti sopimuksiin, joilla elokuvaan liittyvät oikeudet pyritään keräämään "yksiin käsiin" tuottajalle.

Tekijänoikeuden rajoituksia koskevassa 2 luvussa on säännelty mm. radio- ja televisioyriyten mahdollisuudesta ottaa teoksia nauhalle omia lähetyksiään varten. Tekijänoikeuslain 25 g §:n mukaan lähettäjäyrityksellä on oikeus valmistaa omissa lähetyksissään käytettäväksi kappaleita teoksista, joita sillä on oikeus käyttää lähetyksissään. Koska kysymys on tekijänoikeuden rajoittamisesta, säännöstä on tekijänoikeudessa vallitsevan tulkintakäytännön mukaan tulkittava ahtaasti. Säännös on asiallisesti samansisältöisenä ollut tekijänoikeuslaissa sen säätämisestä eli vuodesta 1961 alkaen.

Tekijänoikeusasetuksen 8–12 §:ssä säädetään lain 25 g §:n soveltamiseen tarkat ohjeet. Ensinnäkin teoksen laitteeseen ottaminen on suoritettava radio- tai televisioyriyksen omilla teknisillä varusteilla eikä tallennetta saa luovuttaa toiselle. Lisäksi tallennetta saadaan säilyttää enintään yksi vuosi ja käyttää lähettämiseen enintään neljä kertaa. Tallenne on tämän jälkeen hävitettävä tai tehtävä käyttöön kelpaamattomaksi. Asetuksessa on lisäksi säännöksiä, joiden avulla on pyritty turvaamaan dokumentointi ja aineiston säilyminen.

Kansainväliset sopimukset ja EU-lainsäädäntö

Teosten lähettäminen radiossa ja televisiossa kuuluu Bernin sopimuksen 11 bis artiklan mukaan tekijän yksinoikeuden piiriin. Sopimuksen mukaan liittomaat voivat lainsäädännössään antaa säännöksiä yleisradiointioorganisaation oikeudesta tehdä lyhytaikaisia tallenteita omilla välineillään ja omia lähetyksiään varten. Samansisältöinen mahdollisuus annetaan liittovaltioille myös esittävien taiteilijoiden, äänitteiden valmistajien ja radioyriyten suojaamista koskevassa Rooman sopimuksessa.

Kolmessa voimassa olevassa direktiivissä¹ on säännöksiä lähettäjäyritysten oikeudesta lyhytaikaisten tallenteiden tekemiseen. Lähtökohtana kaikissa direktiiveissä on, että esittävillä taiteilijoilla ja tuottajilla on oikeus määrätä tallentamisesta ja kappaleiden valmistamisesta. Samoin niissä mahdollistetaan se, että jäsenvaltiot voivat halu-

¹ Neuvoston direktiivi vuokraus- ja lainausoikeuksista sekä tietyistä tekijänoikeuden lähioikeuksista henkisen omaisuuden alalla (92/100/ETY) A:19.11.1992, 10 art 2; Neuvoston direktiivi tiettyjen satelliitin välityksellä tapahtuvaan yleisradiointiin ja kaapeleitse tapahtuvaan edelleen lähettämiseen sovellettavien tekijänoikeutta sekä lähioikeuksia koskevien sääntöjen yhteensovittamisesta (93/83/ETY) A: 27.9.1993, 4 art 1; Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi tekijänoikeuden ja lähioikeuksien tiettyjen piirteiden yhdenmukaistamisesta tietoyhteiskunnassa 2001/29/EY A:22.5.2001, 5 art 1.d).

tehsaan antaa lähetyshytiöille mahdollisuuden lähetyshoiminnan edellyttämään lyhyt-aikaiseen tallentamiseen.

Tietoyhteiskuntadirektiivin johdannon kohdassa 41 todetaan, että sovellettaessa yleisradio-organisaatioiden tekemiä lyhytaikaisia tallenteita koskevaa poikkeusta tai rajoitusta, yleisradiotoiminnan harjoittajan omiin välineisiin katsotaan sisältyvän sen puolesta ja sen vastuulla toimivan henkilön välineet.

Lähtökohta kaikissa yllämainituissa on sama; kansallisessa laissa voidaan antaa lähettäjätuotukselle oikeus lyhytaikaiselle tallennukselle lähetyshoimintaa varten eikä se edellytä korvausta.

Käytäntö lähetyshoiminnassa

Sopimuksiin perustuva käytäntö

Lähetyshoikeuksia ja maksettavia korvauksia koskeva laaja käyttäjien ja oikeudenhaltijoiden oikeuksia valvovien järjestöjen välinen sopimuskäytäntö koskee lähinnä sävellysteoksia sekä ääni- ja kuvatallenteita. Lähetyshoimintaa harjoittavien yhtiöiden sopimuskumppaneina ovat Säveltäjäin tekijänoikeustoimisto Teosto ry (jäljempänä Teosto), Kopiosto ry ja Esittävien taiteilijoiden ja äänitteiden tuottajien tekijänoikeusyhdistys Gramex ry (jäljempänä Gramex).

Gramexin mukaan kaupallista radiolähetyshoimintaa harjoittavien yritysten kanssa solmituissa sopimuksissa on sovittu myös tallentamisoikeuksista. Sopimusten perusrakenteen mukaan radiotoimintaa harjoittavat yritykset voivat erikseen perittävästä korvausta vastaan tallentaa äänitteet tietokoneen kovalevylle ja käyttää näin tehtyjä tallenteita lähetyshoiminnassa ilman efemääriseen tallentamiseen liittyviä rajoituksia. Kysymyksessä on kertakorvaus, joka perustuu minuuttikorvaukseen.

Televisiotoimintaa harjoittavista yhtiöistä ainoastaan Yleisradio Oy on tehnyt Gramexin kanssa sopimuksen, jolla katetaan sellainen lähetyshoimintaa varten tehty kopiointi, joka ylittää tekijänoikeusasetuksen 8–12 §:ssä sallitun käytön.

Ohjelmatoiminnan muutos

Televisio- ja radiotoiminnassa on 1990-luvun loppupuolella tapahtunut melko suuria muutoksia.² Kaupallisen televisio- ja radiotoiminnan tarjonta on selvästi lisääntynyt ja samalla ohjelmien rakenne on muuttunut. Digitaalitekniikan myötä lisääntyvä kanavatarjonta mahdollistaa myös tiettyihin aiheisiin erikoistuvien radio- ja televisiotoimintaa harjoittavien yritysten syntymisen ja kehittymisen. Varsinkin radiotoiminnassa ohjelmisto koostuu hyvin suurelta osin puheen ja musiikin virrasta, joka on syrjäyttänyt erilliset ohjelmat.

Myös tekniikka on vaikuttanut lähetyshoiminnan muuttumiseen. Lähetyshoiminnassa käytetään enenevästi apuna tietotekniikkaa. Aikaisemmin hyödynnettiin laajasti nau-

² Radiotoimintaan liittyvästä teknisestä muutoksesta on kattava kuvaus Tekijänoikeusinstituutin julkaisusarjassa julkaistussa Pekka Gronowin tekemässä selvityksessä "Digitaalinen radio" (Julkaisu Nro 7/1995).

hoja, joille ohjelmat ainakin osittain tallennettiin lähetystoimintaa varten. Nykyisin nauhat on varsinkin radiotoiminnassa osittain korvattu siten, että ohjelma tai osa siitä tallennetaan etukäteen tietokoneen kovalevyille, josta se automaation avulla lähetetään. Digitaalitekniikka mahdollistaa myös monipuolisemman kanavatarjonnan, joka johtaa ohjelmatarpeen kasvuun.

Televisiotoiminnassa tuotantorakenne on muuttunut voimakkaasti siten, että televisioyritykset ovat siirtäneet varsinaisen ohjelmistotuotannon alihankintana tehtäväksi. Tuotantoyhtiöt saattavat kuulua samaan yritysrhyppäeseen kuin lähettäjäyritys, tai lähettäjäyritys saattaa olla vähemmistöosakkaana tuotantoyhtiössä. Alihankintaa suorittava tuotantoyhtiö voi luonnollisesti olla myös lähettäjäyrityksistä täysin erillään oleva yhtiö. Joissakin tapauksissa myös lähetystoiminta on ulkoistettu tai siihen liittyvät palvelut ostetaan toiselta yritykseltä. Lähetystoimintaa varten voidaan ohjelmat tallentaa tietokoneen kovalevyille tai nauhalle taikka käyttää suoraan ohjelmatuotannossa syntyneitä nauhoja. Yleisradio Oy:llä on tällä hetkellä laajin oma ohjelmatuotanto, mutta kaupalliset televisioyhtiöt tuottavat pääasiassa ainoastaan uutis- ja ajan-kohtaisohjelmat itse.

Ulkomaisilta ohjelmistotuottajilta hankittavien ohjelmistojen osalta tuottaja useimmiten toimittaa ns. masternauhan, josta lähettäjäyritys ottaa lähetystä varten kopion. Alkuperäinen masternauha toimitetaan ohjelmistotuottajalle takaisin eikä sitä käytetä ohjelmiston lähettämiseen.

Ohjelmatoiminnan ja -tuotannon muutokseen sekä ohjelmatarpeen kasvuun liittyy ohjelmien uusiminen enemmän kuin televisio- ja radiotoiminnan alkuvaiheissa. Myös musiikin tarjonta on lisääntynyt huomattavasti, jolloin esimerkiksi sama musiikkikappale voi soida lyhyen ajan kuluessa useita kymmeniä kertoja.

Efemäärisen tallentamisen tarkoitus

Tarve sallia kansallisessa lainsäädännössä lyhytaikainen tallentaminen lähetystoimintaa varten ilman oikeudenhaltijoiden suostumusta ja ilman eri korvausvelvollisuutta perustuu siihen, että tallentaminen on teknisesti tarpeellinen toimenpide radiossa ja televisiotoiminnassa tapahtuvan lähetystoiminnan toteuttamiseksi.

Radio- ja televisiotoiminnan tarkoituksena on saattaa ohjelmat ja niihin mahdollisesti sisältyvät teokset yleisön saataviin esittämällä ne julkisesti. Yleisön saataviin saattaminen on toiminnan päätarkoitus ja mahdollinen tarve tallentamiseen on tätä päätarkoitusta palveleva toiminnan luonteesta johtuva toimenpide.

Tekijänoikeusasetukseen on otettu säännökset efemäärisen tallenteen säilyttämisestä niissä tapauksissa, joissa kysymys on tallenteista, joilla on dokumentaarista arvoa. Lisäksi, mikäli efemääristä tallennetta ei voida sopivasti säilyttää alkuperäisenä, saadaan se siirtää uuteen alustaan.

Tilanne muissa Euroopan maissa

Teosto on tehnyt vuonna 1997 efemääristä tallentamista koskevan selvityksen. Selvitys on osoitettu Teoston eurooppalaisille sisarjärjestöille³. Selvityksessä kysyttiin mm. sisältyykö maiden kansalliseen tekijänoikeuslainsäädäntöön säännökset efemäärisestä tallentamisesta ja mitkä ovat tallentamisen edellytykset ja tallenteiden käytön rajoitukset.

Saamani yhteenvedon mukaan kahdeksassa maassa oli tekijänoikeuslakiin otettu säännökset efemäärisestä tallentamisesta. Neljässä maassa ei ollut hyödynnetty rajoitusta lähetysoimintaa koskevana, ja yhdessä maassa efemäärinen tallentamisoikeus koski ainoastaan dokumentaarisia tallenteita. Efemääristen tallenteiden käytön rajoitukset poikkesivat maittain, mutta Pohjoismaat noudattavat Suomessakin voimassa olevaa neljän käyttökerran rajoitusta sekä yhden vuoden aikarajoitusta. Ainoana poikkeuksena on Tanska, jossa ei rajoiteta efemäärisen tallenteen käyttökertoja eikä ole säädetty tietystä säilyttämisaikasta. Muiden maiden rajoitukset olivat tiukemmat, ja ne oli useimmiten sidottu vain aikaan.

Selvitykselle varatun ajan puitteissa ei ole ollut mahdollista selvittää perusteellisesti eri maiden radio- ja lähetysoimintaan liittyvää sopimuskäytäntöä. Myöskään ei ole ollut mahdollisuutta yksityiskohtaisesti verrata eri maiden tekijänoikeuslainsäädäntöä.⁴ Koska vain yhden säännöksen vertailu ei anna kattavaa kuvaa tosiasiallisesta tilanteesta kussakin maassa, on vaikeata tehdä johtopäätöksiä siitä, miten erilainen suhtautuminen efemääriseen tallentamiseen vaikuttaa tekijänoikeuden ja lähioikeuksien haltijoiden tulonmuodostukseen.

Säännösten oikeudellista arviointia

Rajoituksen tarve

Kansainväliset sopimukset ja EU:n eri direktiivit mahdollistavat sen, että kansallisessa lainsäädännössä rajoitetaan tekijöiden oikeutta sallimalla radio- ja televisiotoimintaan liittyvä lähetysoiminnan toteuttamiseksi tarvittava lyhytaikainen kopiointi. Säännös ei ole pakollinen, mutta sitä hyödynnetään melko yleisesti eurooppalaisessa lainsäädännössä.

Tekijänoikeuslain 1 §:ssä tarkoitettujen tekijöiden taloudelliset ja moraaliset oikeudet on kytketty teostason ylittymiseen. Sen sijaan esittävän taiteilijan suoritukselle ei ole asetettu vastaavaa vaatimusta. Myös esittävän taiteilijan suoja on välillisesti riippuvainen teostasosta, koska suojan saaminen edellyttää, että esitetään teos. Ääni- ja kuvatallennetuottajien oikeuksia ei ole sidottu siihen, että tallennuksen kohteena olisivat ainoastaan teokset, vaan tallenne voi sisältää mitä ääntä tai kuvaa tahansa.

³ Selvitys osoitettiin seuraaville järjestöille: AEPI (Kreikka), AKM (Itävalta), BUMA (Hollanti), GEMA (Saksa), IMRO (Irlanti), KODA (Tanska), PRS (Iso-Britannia), SABAM (Belgia), SACEM (Ranska), SGAE (Espanja), SIAE (Italia), SPA (Portugali), STIM (Ruotsi), SUIISA (Sveitsi) ja TONO (Norja). IMRO ja SGAE eivät vastanneet kyselyyn.

⁴ Pohjoismaiden tekijänoikeuslait ovat alunperin olleet identtiset, eivätkä ne sanamuodoltaan vieläkään poikkea olennaisesti toisistaan.

Julkinen esittäminen radion tai television välityksellä edellyttää aina tekijänoikeuden haltijan suostumuksen. Samoin se edellyttää esittävän taiteilijan suostumuksen suorana lähetyksenä tapahtuvassa ohjelmassa. Äänitallenteisiin liittyen erillistä lupaa ei tarvita, mutta korvaus esittämisestä on suoritettava sekä esittäville taiteilijoille että äänitetuottajille. Kuvatallenteiden tuottajalla ei ole lakiin perustuvaa itsenäistä oikeutta sallia tai kieltää kuvatallenteen julkista esittämistä radiossa tai televisiossa eikä myöskään korvausoikeutta mainitunlaisesta julkisesta esittämisestä.⁵

Esittävän taiteilijan sekä äänitetuottajan ja kuvatallennetuottajan taloudellisten oikeuksien kulmakivet ovat kappaleen valmistuksen ja näiden kappaleiden yleisön keskuuteen tapahtuvan levittämisen kontrollointi. Lainsäädäntö on äänitallenteiden osalta rakennettu siten, että äänitallenteita saa käyttää radio- ja televisiolähetyksessä ja muussa julkisessa esityksessä ilman esittävien taiteilijoiden ja äänitetuottajien lupaa. Esittämisen korvaamisesta säädetään eri lainkohdassa kuin esittävän taiteilijan ja äänitetuottajan yksinoikeuksista.

Radio- ja televisiotoiminnan harjoittamisen tekninen muoto ei ole julkisen esittämisen kannalta relevanttia. Kuulijan kannalta on samantekevää, tuleeko ohjelma alkuperäiseltä nauhalta vai onko se lähetystoimintaa varten tallennettu esimerkiksi tietokoneen kovalevyille. Toisaalta radio- ja televisiotoimintaa harjoittavien yritysten kannalta on merkitystä sillä, miltä alustalta ohjelma voidaan laillisesti lähettää, koska sillä on suora vaikutus toiminnasta aiheutuviin kuluihin.

Tekijänoikeusjärjestöt ovat suhtautuneet kriittisesti efemääriseen tallennukseen liittyvien tekijänoikeusasetuksessa säänneltyjen oikeuksien laajentamiseen. Eräänä huolenaiheena on ollut, että tallennusoikeuden perusteella radio- ja televisiotoimintaa harjoittavien tahojen on mahdollista tehdä tietokoneelle musiikkia sisältäviä digitaalisia tietokantoja, ”tavaravarastoja”, joiden käyttöä taiteilijat ja tuottajat eivät voi mitenkään kontrolloida. Gramexin käsityksen mukaan efemäärisen tallentamisen mahdollistavaa poikkeusta ei enää tarvita, vaan äänitteiden tallentamistarve lähetystoimintaa varten on hoidettavissa oikeudenhaltijoita edustavan järjestön kanssa solmittavilla sopimuksilla.

Lähetystoimintaan liittyy edelleen ja tekniikan kehittyessä kasvavassa määrin piirteitä, jotka edellyttävät, että lähetystoimintaa harjoittavilla on mahdollisuus lähetystekniikan edellyttämiin tallentamisiin. Lähetystoiminnassa käytetään lisäksi eri teoslajeihin liittyviä tallenteita, joihin liittyvät oikeudet on tekijänoikeuslainsäädännössä ratkaistu eri tavalla. Efemääristä tallentamista koskeva säännös koskee kaikkia teoslajeja ja kaikkia oikeudenhaltijoita. Lähetystoiminnan sujuvan teknisen toteuttamisen vuoksi säännös on edelleen Suomen lainsäädännössä tarpeen.

Selvyyden vuoksi on todettava, että keskustelu efemäärisen tallentamisen sallittavuudesta koskee lähes yksinomaan äänitallenteita. Sen sijaan muiden aineistojen tallennusmahdollisuudet eivät tunnu aiheuttavan keskustelua. Keskustelu koskee lisäksi lähes yksinomaan radiotoiminnassa tapahtuvaa äänitallenteiden käyttöä.

⁵ Elokuvatuottajien osalta on syytä muistaa, että heidän oikeutensa määrätä elokuvaan liittyvistä oikeuksista perustuu sopimuksiin.

Rajoitusta koskevien säännösten muutostarve

Tekijänoikeuslain 25 g § on perustaltaan väljä säännös, joka jättää tarkemman soveltamisen asetuksen varaan. Asetuksessa väliaikaiselle tallentamiselle on asetettu yhden vuoden ja neljän käyttökerran raja. Pohjoismaiden vanha yhtenäinen käytäntö perustuu Ruotsin tekijänoikeuslain esitöihin⁶. Tekijänoikeusasetuksessa on säännelty lisäksi, että tallentaminen on suoritettava radio- tai televisioyrittäjien omilla teknisillä varusteilla.

Lyhytaikainen tallentaminen edellyttää aina, että lähettäjäyrittäjällä on oikeus käyttää teosta lähetyksessään. Tältä osin tallentamisessa on kysymys toissijaisesta tapahtumasta. 25 g §:n nojalla tehtyjen tallenteiden käyttötarkoitus on sidottu televisiossa tai radiossa tapahtuvaan lähetystoimintaan eikä niitä voi laillisesti käyttää muuhun.

Esityksen ottaminen tallenteelle ja sen kopioiminen tallenteelta toiselle on kiistatta esittävien taiteilijoiden ja tallennetun esityksen kopioinnin osalta myös äänitetuottajien yksinoikeuden piirissä. Säännösten tarkoituksena on käsittääkseni ensisijaisesti antaa oikeuksien haltijoille mahdollisuus kontrolloida äänitteiden kappaleiden levittämistä. Äänitteiden käyttö julkiseen esittämiseen on hoidettu lainsäädännössä esittäjien ja äänitetuottajien osalta korvausoikeuden avulla, eikä mainituilla oikeudenhaltijoilla ole oikeutta kieltää äänitallenteiden käyttämistä radio- ja televisiossa tapahtuvaan tai muuhun julkiseen esittämiseen.

Tekijänoikeuslain tulkintaa vaikeuttaa mm. se, että sen säännökset on säädetty kovin eri aikaan ja kovin erilaiseen tekniseen ja toiminnalliseen ympäristöön. Tulkittaessa lain säännöksiä ainoastaan niiden sanamuodon perusteella, ei tulkinnassa aina kiinnitetä riittävää huomiota säännöksen säätämisaikakohtaan ja silloin vallinneisiin olosuhteisiin. Ensisijaisena tulkintaohjeena täytyy luonnollisesti olla sekä tekijöiden että lähioikeuksien haltijoiden oikeuksien, niin moraalisten kuin taloudellistenkin, turvaaminen. Sen sijaan on huomattavasti epäselvempää, miten pitkälle voidaan tekijänoikeuden tulkinnan avulla säädellä sitä teknistä tapaa, millä tekijänoikeutta hyödyntävä teollisuus harjoittaa elinkeinoaan.

Efemäärinen tallennus koskee kaikkein eniten radiossa soitettavaa musiikkia. Säännösten perusteella on täysin laillista käyttää, välillisesti tai välittömästi, äänitallenteita radio- tai televisiolähetyksessä tai muussa julkisessa esityksessä. Nykymuotoinen radiotoiminta koostuukin hyvin suurelta osalta äänitallenteiden käyttämisestä. Voimassa olevat säännökset efemäärisestä tallentamisesta mahdollistavat sen, että tietokoneen kovalevylle voidaan tallentaa mitä tahansa äänitallenteita ja käyttää niitä sieltä neljä kertaa. Samoin on säännösten perusteella täysin laillista, että neljän käyttökerran jälkeen tallenteet poistetaan kovalevyltä ja tallennetaan sinne heti uudelleen ja jälleen käytetään neljä kertaa. Toiminta on tekijänoikeudellisesti täysin luvallista, vaikka kuvattu toiminta toistettaisiin kuinka monta kertaa tahansa. Esittämiskorvaus tilitetään jokaisesta julkisesta esittämisestä eli jokaisesta radiosoitokerrasta. Kovalevylle tallennettuja äänitteitä ei myöskään saa käyttää mihinkään muuhun tarkoitukseen.

⁶ SOU 1956:25 s. 240–242.

On syytä huomauttaa, että tallennekappaleiden levittäminen ei liity radio- tai televisiolähetystoimintaan ja että se on tekijänoikeuslain säännösten perusteella suoraan oikeudenhaltijoiden kontrollivallan piirissä.

Edellä kuvatussa toiminnassa tallentaminen kovalevylle tai muulle alustalle on käsitykseni mukaan vailla sellaista itsenäistä taloudellista merkitystä, joka olisi oikeudenhaltijoiden kannalta taloudellisesti relevanttia.

Kaikissa efemääristä tallentamista koskevissa kansainvälisissä ja EU-tasoisissa säännöksissä sallitaan lyhytaikainen tallentaminen. Direktiivit noudattavat luonnollisesti jäsenvaltioita sitovien kansainvälisten sopimusten periaatteita. Kansainväliset sopimukset⁷ on laadittu ajankohtana, jolloin radiossa ja televisiossa tapahtunut lähetystoiminta poikkesi nykyisestä. Sopimuksissa on mahdollistettu lyhytaikainen tallentaminen. Sopimusmääräysten tulkinta siten, että ne mahdollistaisivat myös pitempi-ajaiset tallennukset, poikkeaisi yleisestä, ainakin Suomessa noudatettavasta tulkintalinjasta, jonka mukaan tekijänoikeutta rajoittavia säännöksiä tulkitaan ahtaasti.

Joustava ja tekniset muutokset huomioon otettava radio- ja televisiot toiminta edellyttäisi, että lähetystoiminnassa käytettävät tekniset tallenteet voidaan tehdä toiminnan ehdoin. Oikeudenhaltijoiden korvausten tulisi kohdistua nimenomaan lopputulokseen ja tarkoitukseen eli julkiseen esittämiseen. Käsitykseni mukaan säännöstä efemäärisestä tallennusoikeudesta tulkitaan oikeuksia rajoittavana säännöksenä suppeasti, ja sitä sovelletaan ainoastaan tallenteisiin, joiden esittämiseen on lupa olemassa. Koska oikeus näin ollen liittyy vain ja ainoastaan tekniseen lähetystoimintaan ja sen vaatimukseen, olisi kokonaisuuden kannalta perusteltua, ettei efemääristä tallennusoikeutta sidottaisi sen enempää näin tehdyn tallenteen käyttökertoihin kuin tallenteen säilyttämisaikaankaan.

Mikäli säännöstä efemäärisestä tallennusoikeudesta laajennettaisiin siten, että tekijänoikeusasetuksen säännöksistä poistettaisiin sekä käyttökertoihin että aikaan liitetty rajoitus, voidaan perustellusti epäillä, että sääntely olisi Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten vastaista. Lyhytaikaisen tallentamisen käsitteeseen kuuluneen, että näin valmistettu tallenne ei ole määräämätöntä aikaa käytössä.

Tekijänoikeusasetuksen 8 §:n mukaan tekijänoikeuslain 25 g §:n mukainen tallentaminen on tehtävä radio- ja televisioyrityksen omilla teknisillä laitteilla. Tietoyhteiskuntadirektiivin johdanto-osassa on selvennetty, että efemäärisen tallenteen voi antaa toisen tehtäväksi. Radio- ja televisiot toiminnan kehitykseen liittyy myös toimintojen ulkoistaminen ja ostopalveluiden käyttäminen. Lähetystoiminta on edelleen luvanvaraista⁸ ja lähetystoiminnasta vastaa toimiluvan haltija. Mikäli esimerkiksi lähetystoiminta on ulkoistettu, efemäärisen tallenteen todennäköisesti tekee lähettäjä eikä toiminnasta vastuussa oleva taho. Koska lähettäjä on tällöin ainoastaan tekninen suorittaja, joka toimii toimiluvan haltijan toimeksiannosta, tapahtuu efemäärinen tallentaminen toimiluvan haltijan lukuun. Mahdollisten tulkintaongelmien välttämiseksi tulisi asetuksen 8 §:ää selventää tältä osin. Asia tulisi vähintään todeta hallituksen esityksen perusteluissa.

⁷ Bernin sopimus, Rooman sopimus

⁸ Laki televisio- ja radiotoiminnasta 9.10.1998/744, 7§.

Muutama yleinen huomautus

Kuten on erittäin hyvin tunnettua, Suomen tekijänoikeuslainsäädäntö on elänyt nykyisen lain säätämivuodesta 1961 läpi erittäin merkittävät teknologiset muutokset. Tekniikan ja muuttuneiden olosuhteiden edellyttämät lisäykset ja muutokset on tehty lakiin vuosien varrella, usein yksi kerrallaan. Tästä on ollut seurauksena, että nykyisin voimassa olevan lain kokonaisuus on vaikeasti hallittavissa. Koska oikeudenhaltijoiden oikeuksia rajoittavia säännöksiä tulkitaan ahtaasti, on tästä lisäksi ollut seurauksena se, että tekijänoikeuslakia tulkitaan hyvin suurelta osalta sen sanamuodon mukaan, eikä aina voida ottaa riittävästi huomioon sen enempiä suojan kuin eri toimintojen tarkoitustakaan.

Tämä koskee myös radio- ja televisiotoimintaan liittyvien tekijänoikeuden ja lähioikeuksien haltijoiden korvauksia koskevia säännöksiä. Vuonna 1961 radio- ja televisiotoimintaa harjoitti vain yksi toimija. Lähetystoimintaa harjoittavien määrä on tämän jälkeen lisääntynyt lähes räjähdysmäisesti. Lähetykset voivat olla analogisia, digitaalisia ja ne voivat tapahtua vaikkapa satelliitin tai kaapelin välityksellä. Toimintaan liittyvän tekijänoikeuden lupa- ja korvausmekanismin hallitseminen on nykyisessä tilanteessa sekä oikeudenhaltijoille että toiminnanharjoittajille erittäin vaativa tehtävä. Säännösten selkeys helpottaisi myös niiden noudattamista ja edistäisi tekijänoikeudenhaltijoiden etujen turvaamista. Sen seikan pohtiminen, vastaako tekijänoikeuslaki nykyisessä tilanteessa sekä oikeudenhaltijoiden että tekijänoikeuden käyttäjien sille asettamia odotuksia, ei kuitenkaan kuulu tämän selvityksen piiriin.

Radion ja television lähetystoiminta on kokonaisuus, johon liittyy huomattavasti tekijänoikeudellisia kysymyksiä. Yhden säännöksen erottaminen kokonaisuudesta tarkastelun kohteeksi ei välttämättä johda kokonaisuuden kannalta parhaaseen mahdolliseen lopputulokseen. Korostan vielä lopuksi, että olen selvityksessä tarkastellut efemääristä tallentamista lähtien siitä olettamuksesta, että lähetystoimintaa harjoittava yritys noudattaa yleensäkin tekijänoikeuslakia.

Ehdotetut muutokset

Tekijänoikeuslain 25 g §:n sanamuodon muuttaminen ei käsitykseni mukaan ole tarpeen. Sen sijaan radio- ja televisiotoiminnan muuttuminen viime vuosina tulisi ottaa hallituksen esityksen perusteluja kirjoitettaessa huomioon. Tekijänoikeusasetuksen 8 ja 9 § tulisi tarkentaa paremmin vallitsevaa tilannetta vastaavaksi.

Asetuksen 8 §:ssä tulisi selkeästi todeta, että 25 g §:n 1 momentissa tarkoitettujen teoksen laitteeseen ottamisen voi suorittaa myös joku, joka toimii radio- tai televisioyrittäjien lukuun. Lisäksi asetuksen 9 §:stä tulisi poistaa käyttökertoja koskeva rajoitus ja pidentää säilyttämisaikaa esimerkiksi kahdeksi vuodeksi. Säännöksiä saattaisi lisäksi selkeyttää, mikäli ainakin asetuksen 9 § kumottaisiin ja lyhytaikaisen tallentamisen kestoja koskeva säännös otettaisiin suoraan tekijänoikeuslain 25 g §:ään.